

LBRIS

We know
books

F.M. D O S T O I E V S K I

Umiliți și obidiți

Roman în patru părți cu epilog

Traducere din limba rusă,
note și comentarii

ANTOANETA OLTEANU

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I	7
Capitolul al II-lea	23
Capitolul al III-lea	27
Capitolul al IV-lea	32
Capitolul al V-lea	41
Capitolul al VI-lea	47
Capitolul al VII-lea	59
Capitolul al VIII-lea	63
Capitolul al IX-lea	74
Capitolul al X-lea	85
Capitolul al XI-lea	92
Capitolul al XII-lea	99
Capitolul al XIII-lea	112
Capitolul al XIV-lea	121
Capitolul al XV-lea	126

PARTEA A DOUA

Capitolul I	145
Capitolul al II-lea	163
Capitolul al III-lea	179
Capitolul al IV-lea	186
Capitolul al V-lea	194
Capitolul al VI-lea	206
Capitolul al VII-lea	214
Capitolul al VIII-lea	223
Capitolul al IX-lea	234
Capitolul al X-lea	243
Capitolul al XI-lea	254

PARTEA A TREIA

Capitolul I	269
Capitolul al II-lea	279
Capitolul al III-lea	296
Capitolul al IV-lea	305
Capitolul al V-lea	313
Capitolul al VI-lea	326
Capitolul al VII-lea	343
Capitolul al VIII-lea	347
Capitolul al IX-lea	353
Capitolul al X-lea	373

Capitolul I	405
Capitolul al II-lea	408
Capitolul al III-lea	418
Capitolul al IV-lea	426
Capitolul al V-lea	440
Capitolul al VI-lea	456
Capitolul al VII-lea	475
Capitolul al VIII-lea	488
Capitolul al IX-lea	501
EPILOG: Ultimele amintiri	505

Capitolul I

Anul trecut, pe douăzeci și două martie, seara, am trăit o întâmplare foarte ciudată. Toată această zi am umblat prin oraș și mi-am căutat apartament. În cel vechi era foarte multă umezeală și, pe atunci, deja începusem să tușesc urât. Încă din toamnă am vrut să mă mut, dar am tot amânat până în primăvară. O zi întreagă nu am putut să găsesc niciunul cuviincios. În primul rând, voiam un apartament separat, nu subînchiriat, iar în al doilea rând, chiar dacă era vorba numai de o singură cameră, să fie neapărat mare, se înțelege, și cât se poate de ieftină. Observasem că într-un apartament strămt până și gândurile se simt înghesuite. Mie, când îmi gândeam viitoarele povestiri, îmi plăcea mereu să merg prin cameră. Apropo: mereu mi-a plăcut mai mult să mă gândesc la creațiile mele și să visez cum se vor scrie, decât să le scriu în realitate și, e adevărat, asta nu era din lene. Dar atunci din ce cauză?

Încă de dimineață nu mă simțeam prea bine, iar spre apusul soarelui chiar începuse să-mi fie foarte rău: se declanșa ceva de genul frigurilor. Mai mult, toată ziua am stat în picioare și am obosit. Spre seară, chiar înainte de amurg, mergeam pe

Voznesenski prospekt. Îmi place soarele de martie din Petersburg, mai ales apusul, se înțelege, într-o seară geroasă, senină. Deodată toată strada începe să strălucească, inundată de o lumină strălucitoare. Toate casele parcă încep deodată să lucescă. Culo-rile lor cenușii, galben și verde murdar, își pierd pentru o clipă aspectul posac. Parcă sufletul ți se înseninează, parcă tresari și cineva te înghiontește cu cotul. O viziune nouă, gânduri noi... E uimitor ce poate face o rază de soare cu sufletul unui om!

Dar raza de soare s-a stins, gerul s-a întărit și a început să ciupească de nas, amurgul devenea din ce în ce mai întunecat, lumina de gaz a început să țâș-nească în magazine și prăvălii. După ce am ajuns în dreptul cofetăriei „Miller“, m-am oprit deodată ca trăsnit și am început să privesc partea aceea a stră-zii, de parcă presimțeam că, uite, acum se va întâmpla cu mine ceva deosebit. Și, chiar în acest moment, pe partea opusă, am văzut un bătrân cu cățelul său. Țin minte foarte bine că inima mi s-a strâns din cauza unei senzații neplăcute și nici eu nu-mi puteam da seama ce fel de senzație era.

Nu sunt un mistic, aproape că nu cred în presim-țiri și ghicit, în viață totuși s-au întâmplat cu mine, poate și cu alții, câteva situații destul de inexplica-bile. De exemplu, cum ar fi bătrânul ăsta: de ce atunci când l-am întâlnit am simțit imediat că în seara aceea mi se va întâmpla ceva nu prea obiș-nuit? De fapt, eram bolnav, iar senzațiile din timpul bolii sunt aproape mereu înșelătoare.

Bătrânul, cu pasul său alene, slăbit, mișcându-și picioarele de parcă erau niște bețe, parcă fără a le îndoi, gârbovit și lovind ușor cu bastonul plăcile

trotuarului, se apropia de cofetărie. Nu am întâlnit în viața mea o făptură așa de ciudată, de absurdă. Și mai înainte, până la această întâlnire, când îl mai vedeam la „Miller“, mereu mă frapa extrem de dureros. Statura lui înaltă, spatele adus, fața ca de mort, a unei persoane de optzeci de ani, paltonul vechi, descusut pe la cusături, pălăria rotundă și veche de douăzeci de ani, ruptă, care-i acoperea capul dezgolit, pe care mai rămăsese, chiar la ceafă, un smoc de păr care nu mai era de mult cărunț, ci de un alb-gălbui, toate mișcărilor lui, făcute cumva inconștient, parcă ar fi fost declanșate de un resort, toate acestea frapau involuntar pe oricine îl vedea pentru prima oară. Într-adevăr, era oarecum ciudat să-l vezi pe un asemenea bătrân care își trăise traiul, nesupravegheat, mai ales că arăta ca un nebun care scăpase de gardienii săi. Mă mai uimise de aseme-nea și faptul că era neobișnuit de slab: aproape că nu mai avea carne pe el și parcă pe oase era întinsă numai piele. Ochii lui mari, dar mați, înfundați într-un fel de cercuri albastre, priveau mereu înainte, niciodată în lateral și nevăzând niciodată nimic, sunt sigur de asta. Deși vă privea, mergea drept spre dumneavoastră, de parcă în fața lui era un spațiu gol. Am observat asta de câteva ori. La „Miller“ începuse să apară nu de mult, nu se știe de unde și mereu împreună cu câinele său. Niciunul dintre cli-enți nu se hotărâse niciodată să vorbească cu el și nici el nu intra în vorbă cu niciunul dintre ei.

„Și de ce vine el la «Miller», ce face el acolo?“, îmi ziceam, stând pe partea cealaltă a străzii și pri-vind spre el irezistibil. Un fel de părere de rău, urmare a bolii și a oboselii, începea să clocotească în

mine. „La ce se gândește? continuam să mă întreb, ce e în mintea lui? Și oare se gândește la ceva? Fața lui era așa de cadaverică, încât în mod clar nu mai exprima nimic. Și de unde a luat câinele ăsta respingător care nu se îndepărtează de el, de parcă formează cu el un întreg, ceva inseparabil, și care seamănă așa de tare cu el?”

Câinele acesta nefericit, se pare, avea și el cam optzeci de ani; da, cu siguranță așa trebuia să fie. În primul rând, la înfățișare era așa de bătrân, cum nici nu pot exista vreodată câinii, iar în al doilea rând, oare de ce, chiar de la prima vedere, mi-a venit imediat în minte că acest câine nu poate fi la fel ca toți câinii, că este un câine neobișnuit, că neapărat are ceva fantastic, vrăjit. Că poate e un fel de Mefisto sub formă de câine și că soarta lui este legată, prin niște legături misterioase, necunoscute, de cea a stăpânului său. În fața lui, impresia era că probabil trecuseră vreo douăzeci de ani de când mâncase ultima oară. Era slab ca un schelet, sau (nici nu se putea mai bine) ca stăpânul său. Aproape că-i căzuse toată blana, coada îi atârna, ca un băț, mereu strânsă tare. Capul cu urechi lungi îi atârna în jos. În viața mea n-am întâlnit un câine așa de respingător. Când amândoi mergeau pe stradă – domnul înaintea, iar câinele în urma lui –, botul lui aproape că atinge poalele hainelor lui, de parcă ar fi fost lipit de ele. Și mersul lor, și întreaga înfățișare a lor mai că nu spuneau atunci la tot pasul: „Bătrâni mai suntem, bătrâni, Doamne, ce bătrâni mai suntem!”

Țin minte, odată mi-a trecut prin cap că bătrânul și câinele apăruseră cumva din vreo pagină a lui

Hoffmann ilustrată de Gavarni¹ și că hoinăresc prin lumea mare sub forma unor afișe ambulante la această ediție. Am traversat strada și am intrat în cofetărie după bătrân.

În cofetărie bătrânul se comporta foarte ciudat, și Miller, stând la tezgheaua sa, începuse în ultima vreme să facă o grimasă nemulțumită la vederea clientului nepoftit. În primul rând, musafirul ciudat nu comanda niciodată nimic. De fiecare dată se ducea drept într-un colț, lângă sobă, și se așeza pe un scaun. Dacă însă locul lui de lângă sobă era ocupat, atunci, după ce stătea ceva timp în picioare într-o nedumerire fără noimă produsă de domnul care-i ocupase locul, mergea, parcă îngândurat, în celălalt colț, spre fereastră. Acolo alegea un scaun, se așeza încet pe el, își scotea pălăria, o pune lângă el pe jos, pune bastonul lângă pălărie și după aceea, lăsat pe speteaza scaunului, rămânea nemișcat pe durata a trei sau patru ore. Niciodată nu pune mâna pe niciun ziar, nu scotea niciun cuvânt, niciun sunet. Doar stătea așa, privea în fața sa foarte atent, însă cu o privire așa de tâmpă, de lipsită de viață, că puteai să pui pariu că nu vede nimic din cele din jur și nu aude nimic. Câinele însă, după ce se învârtă de vreo două, trei ori pe loc, se așeza posac la picioarele lui, își vâra botul între cizmele lui, ofta tare și, întins cât era de mare pe podea, rămânea și el nemișcat toată seara, de parcă ar fi fost mort în acest timp. Se părea că aceste două ființe stau întinse undeva moarte și, cum apune soarele, deodată

¹ E vorba de graficianul P. Gavarni (1804-1866), care a ilustrat un volum de *Povestiri fantastice* ale lui E.T.A. Hoffmann. (n.tr.)

înviază numai pentru a se duce la cofetăria lui Miller și a-și îndeplini acolo o obligație secretă, neștiută de nimeni. După ce stăteau așa trei, patru ore, în cele din urmă el se ridica, își lua pălăria și pleca undeva acasă. Se ridica și câinele și, din nou strângându-și coada și plecându-și capul, cu același pas alene de dinainte, îl urma mașinal. Clienții cofetăriei au început în cele din urmă să-l ocolească pe bătrân și chiar nici nu se așezau alături de el, de parcă le-ar fi produs repulsie. El nu observa nimic în acest sens.

Clienții acestei cofetării erau în mare parte germani. Se adunau aici de pe tot Voznesenski prospekt, toți numai proprietari a tot felul de întreprinderi: lăcătuși, brutari, vopsitori, meșteri pălărieri, șelari, toți oameni patriarhali în sensul german al cuvântului. La „Miller“, de fapt, se observa acest caracter patriarhal. Foarte des proprietarul se ducea la musafirii cunoscuți și stătea cu ei la masă, prilej cu care se consuma o anumită cantitate de puncte. Căinii și copiii mici ai proprietarului apăreau și ei uneori printre clienți și clienții îi mângâiau pe copii și pe câini. Toți se cunoșteau și toți se respectau reciproc. Și când clienții se cufundau în lectura ziarelor germane, în camera cealaltă, în apartamentul proprietarului, scârțâia *Augustin*¹, cântat la un pian hodorogit de fiica cea mare, o nemțoaică cu părul blond și numai bucle, care semăna cu un șoricel alb. Valsul era primit cu bucurie. Mă duceam la

„Miller“ în primele zile ale fiecărei luni pentru a citi revistele rusești pe care le primea el.

După ce am intrat în cofetărie, am observat că bătrânul deja stătea la fereastră, iar câinele era întins, ca de obicei, la picioarele lui. M-am așezat în tăcere într-un colț și mi-am pus în gând întrebarea: „De ce am intrat aici, când, în mod clar, nu am ce face, când sunt bolnav și ar fi fost mai bine să mă grăbesc acasă, să beau un ceai și să mă bag în pat? Oare, de fapt, sunt aici numai pentru a-l privi pe acest bătrân?“ Mă apucase ciuda. „Ce mă interesează el, îmi spuneam, amintindu-mi de senzația bolnăvicioasă cu care îl privisem încă de pe stradă. Și ce mă interesează toți acești nemți plicticoși? De unde starea asta de spirit înclinată spre fantastic? De unde neliniștea asta suflătească produsă de fleacuri, pe care o observ la mine în ultima vreme și care mă împiedică să trăiesc și să privesc clar viața, așa cum mi-a făcut observație un critic profund, care mi-a analizat cu nemulțumire ultimul roman?“ Dar, tot gândind și întristându-mă, am rămas totuși pe loc, iar între timp, boala puneă din ce în ce mai tare stăpânire asupra mea și, în cele din urmă, am început să tânjesc după o cameră caldă. Am luat o revistă din Frankfurt, am citit două rânduri și am început să moțai. Germanii nu mă deranjau. Citeau, fumau și doar din când în când, o dată la jumătate de oră, își împărțeau unii altora, fragmentar sau cu voce scăzută, vreo știre din Frankfurt și încă vreun *Witz* sau *Scharfsinn*¹ spuse de causticul german

¹ *Mein lieber Augustin*, cântec pe muzică de vals, extrem de popular în Germania secolului al XIX-lea (Lubital meu Augustin; n.tr.).

¹ Vorbă de duh. (n.tr.)

Saphir¹, după care, cu o dublă mândrie națională, se cufundau din nou în lectură.

Moțaiam de vreo jumătate de oră și m-am trezit din cauza unui frison puternic. Chiar că trebuia să mă duc acasă. Dar, în momentul acela, o scenă mută care se întâmpla în încăperea m-a oprit încă o dată. Am spus deja că bătrânul, cum se așeza pe scaunul său, imediat își fixa privirea undeva și n-o mai muta toată seara în altă parte. Mi se întâmplase să nimeresc și eu sub privirea aceasta fixă și fără nicio noimă, care nu zărea nimic; era o senzație neplăcută, chiar insuportabilă. Și, de regulă, îmi schimbam locul cât mai curând. În momentul acesta victima bătrânului era un neamț mic, rotunjour și extrem de îngrijit, cu un guler țepăn și bine apretat și cu o față neobișnuit de frumoasă, un oaspete străin, negustor din Riga, Adam Ivanîci Schultz, cum am aflat mai târziu, prieten apropiat al lui Miller, dar care încă nu-l cunoscuse pe bătrân și pe mulți dintre clienți. Citind cu plăcere *Dorfbarbier*² și luând câte o gură din punciul său, deodată, ridicând capul, a observat asupra sa privirea nemișcată a bătrânului. Asta l-a pus pe gânduri. Adam Ivanîci era un om foarte orgolios și susceptibil, ca, de altfel, toți germanii „nobili“. I s-a părut ciudat și jignitor că e privit așa de fix și de nepoliticos. Cu o nemulțumire stăpânită, și-a luat privirea de la clientul nedelicat, a bolborosit ceva încetișor și s-a ascuns în tăcere în spatele ziarului. Totuși nu a rezistat și, peste vreo două minute, s-a uitat bănuitor de după

¹ Moritz Gottlieb Saphir (1795-1858), critic și umorist german (n.tr.)

² *Bărbierul sătesc*, ziar din Leipzig (n.tr.)

ziar: aceeași privire fixă, aceeași examinare fără noimă. A tăcut Adam Ivanîci și de data aceasta. Dar, când aceeași situație s-a repetat și a treia oară, a izbucnit, considerând de datorita sa să-și apere noblețea și să nu lezeze onoarea, în fața publicului, a minunatului oraș Riga al cărui reprezentant se considera probabil. Cu un gest nerăbdător a aruncat ziarul pe masă, pocnind energic cu bagheta de care era prins acesta și, arzând de demnitate personală, din ce în ce mai roșu de la punci și de ambiție, la rândul său și-a fixat ochișorii mici inflamați spre bătrânul enervant. Părea că amândoi, și germanul, și adversarul său, doreau să se ia la întrecere în ceea ce privește forța magnetică a privirilor lor și așteptau să vadă cine se va fâstâci primul și va coborî privirea. Pocnetul baghetei și poziția excentrică a lui Adam Ivanîci au atras atenția tuturor clienților. Toți și-au lăsat la o parte ocupațiile și, cu o curiozitate mare, fără cuvinte, îi cercetau pe cei doi adversari. Scena devenea foarte comică. Dar magnetismul ochișorilor provocatori ai lui Adam Ivanîci cel roșu a rămas fără succes. Bătrânul, fără a se preocupa de ceva, continua să privească drept spre turbatul domn Schultz și în mod clar nu observa că devenise obiectul curiozității generale, de parcă mintea lui era pe lună, nu pe pământ. Adam Ivanîci în cele din urmă își pierdu răbdarea și izbucni.

– De ce mă privești așa de atent? strigă el în germană, cu o voce tăioasă, pătrunzătoare și cu o înfățișare amenințătoare.

Dar adversarul continua să tacă, de parcă nu înțelegea și chiar nu auzise întrebarea. Adam Ivanîci se decise să vorbească rusește.